

на вечността; духовете от миналото могат да се успокоят/да заспят дори след векове; миналото живее в страни, загадъчни прозвучавания или необясними появявания. Именно мрачната страна на легендарното битие е изявявана в тези текстове, в които светлите сенки се борят с мрака на историческите събития и единствено светлите събития могат да им дарят покой.

А това е подчинено на Вазовата употреба на *сенките*, и то в парадоксалната ситуация на „сенки, витеащи из руините“, сенки, обитаващи мрачни църкви или разрушени светове, но копнеещи за времето преди разрухата; сенки, желаещи да затворят кръга на времето (да възкресят славното, величаво минало), да върнат на земния свят неговата съграденост и хармоничност. Емблемата на екзистенциалния модерен трагизъм – „човек без сянка“ – не може да се случи в легендарния свят на Вазовата книга, защото сенките са тук (сега, днес) не само сред руините, те са появявания-припомняния и на великия героичен дух, те участват и днес в правенето на историята и особено когато става дума за бранни подвизи и съдбовни сблъсъци („В Преславските развалини“, „Симеон при Мраморно море“, „Радостта на сенките“, „Сенки при Аркадиопол“).

Но извън необходимостта (и задължителността) книгата „Легенди при Царевец“ да бъде четена през предговора, тя може да бъде мислена и в мащабите на съзрените от Вазов литературни трагически потенциали на миналото, което може да бъде по-пълноценно и цялостно изживявано от читателя през литературните проекции на това минало, в които злото и грехът не са сводими до жаждата за власт и цареубийството. Миналото е постигаемо в художествените текстове и тогава, когато е освободено от задължителността да бъде обичано и да е основно и едва ли не единствено повод за гордост. Така Вазов насочва погледа на читателите към секторите на дълбок трагизъм и мистично проникване в смислите на отдавнашни събития, рефлектиращи в по-късни неудовлетворености и духовни дисхармонии.

Но Вазовият предговор сякаш не се осмелява да стигне до тъмните бездни на проблематиката и завършва по начин, който сигнализира ценностната стабилност на Вазовия проект за описване на националната историческа съдба: „А аз жала толкова млади таланти, които се хаят в безплодни усилия да следват модата, и им казвам: „Млади поети, бъдете българи, синове на своя народ. Чувствайте и пишете по български. Черпете вдъхновение не от чуждите души, а от българската, от богатата и здрава българска душа. И разкрийте ни я, осветлете я. Засявайте в девствената ѝ почва заедно с почитта към родното и благородните семена за любов към доброто, към истината, към човека, и тя ще ви се отзове с благодарност.“

София, 1910 г.

Авторът“

И макар в текстовете, идващи след предговора, да има много болни български души, за Вазов е потребен императивът на *българското* като синоним на духовно богатство и духовно здраве, като подлежащо на култивиране в секторите на посочените добродетели. Така именно предговорът като текст, който стабилизира образа на Патриарха, оставя в сянка сенките на фигурализиращото се модерно, на близките до схващанията на модерността, осъзнаващи или не своята разкъсаност души в баладите и поемите, събрани в „Легенди при Царевец“.